

СПІЛЬНЕ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ НАДБАННЯ: ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВИВЧЕННЯ, ОСМИСЛЕННЯ

Маргарита Кривенко

*кандидатка історичних наук, завідувачка відділу європейської книги
XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5785-8572>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17\(33\)-25](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17(33)-25)

Висвітлені концепція та наповнення міжнародної виставки «Приховане – відкрите: книги з костелу єзуїтів у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника», яка була вперше організована у Національному інституті імені Оссолінських у Вроцлаві з 11 липня до 31 серпня 2025 р. у рамках співпраці між Оссолінеумом і ЛННБ України ім. В. Стефаника. Публікація присвячується п'ятиріччю відділу європейської книги XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Ключові слова: *культурна спадщина, історичні колекції, ретроспективний фонд, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, виставкова діяльність, книжкова експозиція.*

Говоримо про минуле – думаємо про майбутнє

Метою виставкового проєкту «Приховане – відкрите: книги з костелу єзуїтів у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника» є акцентувати увагу на збереженні, дослідженні та популяризації багатого і цінного ретроспективного фонду ЛННБ України ім. В. Стефаника як важливої складової спільної історико-культурної спадщини. Тематична експозиція репрезентує вагомий полімовний та універсальний за змістом книжковий

сегмент, який з огляду на історичні події та суспільні процеси до кінця 2011 р. зберігався в костелі Петра й Павла ордену Єзуїтів на вул. Театральній, 11 у Львові (колишньому книгосховищі Бібліотеки, нині – Гарнізонний храм святих апостолів Петра й Павла). Сконцентрований у закритому відділі обмінно-резервних фондів та ретроспективного комплектування (ОРФі), він понад 80 років залишався недоступним для широкого загалу та дослідників.

Ці книги переважно походять з бібліотечних зібрань наукових і культурних інституцій, освітніх закладів та монастирів, а також із приватних книгозбірень відомих родин і осіб (українців, поляків, євреїв, німців, вірмен), які до Другої світової війни компактно проживали на цих землях і творили спільний мультикультурний простір. Зібрані ними книжкові колекції, які акумулювали духовні надбання, досягнення науки і культури європейських країн, внаслідок політики тоталітарних режимів та ідеологічних підходів у 1930–1940-х рр. зазнали ліквідації, переміщень, розпорошення; тож втратили свою цілісність, унікальність, своєрідність. Проте вони і досі мають значну наукову, історичну, культурну та матеріальну цінність, викликають особливий інтерес читачів і залишаються об'єктом міждисциплінарних різноаспектних досліджень. Вони слугували і продовжують слугувати поглибленню наших знань про минуле та сучасним рефлексіям національної ідентичності в об'єднаній Європі.

Сьогодні ці видання становлять основу фонду відділу європейської книги XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника, який постійно поповнюється надходженнями із книгосховищ ОРФу. Відділ було створено у січні 2020 р. для належного зберігання, системного опрацювання та, відповідно до вимог сучасності, впровадження їх до наукового й суспільного дискурсу.

На виставці експонували 50 репрезентативних видань, що є цікавими з огляду на авторів, тематику, художнє оформлення та поліграфічне виконання, а також цінними за своїм походженням і книжковими знаками. Експонати умовно об'єднані у три тематичні розділи, назви яких переграються з Шевченковими настановами.

І чись шануємо... Серед запропонованих глядацькій аудиторії іншомовних друків з фонду довоєнної книжкової Європеани на увагу заслуговує, передусім, прижиттєве краківське видання 1819 р. «найвидатнішої» (за твердженням Августа Бельовського) [13, s. 16]

тритомної наукової праці бібліографа і бібліофіла, графа Юзефа-Максиміліана Оссолінського (1748–1826) «Історико-критичні відомості з історії польської літератури» (Ossoliński Józef Maksymilian (1748–1826). *Wiadomości Historyczno-krytyczne do Dziejów Literatury Polskiej, o pisarzach polskich, także Postronnych, którzy w Polsce albo o Polsce pisali, oraz o ich Dziełach ...* W Krakowie: W drukarni i nakładem Józefa Mateckiego, 1819–1822). Ця книга, що містить детальну інформацію про польських письменників та іноземних авторів, які писали про Польщу, є одним із перших систематичних досліджень з цієї проблематики.

На виставці представлений другий том цього «монументально-го трактату» (за висловом Августа Бельовського) [13, s. 14], який автор присвятив філологу-славісту Самуелю Богумілу Лінде (1771–1847) – творцеві першого «Словника польської мови» (“*Słownik języka polskiego*”) (6 т., Варшава, 1807–1814) – праці, яка й досі посідає провідне місце в польській лексикографії. Матеріали до свого «Словника» Лінде збирав упродовж 10 років, коли від 1794 р. працював над організацією та розширенням бібліотеки графа Оссолінського у Відні. У 1817 р. Юзеф Оссолінський на основі власної книгозбірні заснував у Львові Національний заклад ім. Оссолінських (Оссолінеум), який став найважливішою справою його життя.

На виставці можна було також оглянути декілька цінних іншомовних друків зі збірок львівського Оссолінеуму – найбільшої польської бібліотеки довоєнної Галичини, що вирізнялася рідкістю і старовиною.

Добірною полонікою, і не лише нею, багаті були родові книгозбірні (бібліотечні зібрання, сформовані представниками трьох і більше поколінь) відомих польських родів: Баворовських, Любомирських, Морачевських, Павліковських, Третерів, Хшановських та ін. З нагоди відзначення цього річ 200-ліття від дня народження графа Володимира Дідушицького (1825–1899) – колекціонера, мецената, науковця, політика, засновника природничого музею у Львові (1880) особливу увагу звернено на Поторицьку бібліотеку Дідушицьких – одну з найбагатших родових книгозбірень Галичини того періоду. На 1939 р. бібліотечне зібрання, доповнене впродовж багатьох років членами Поторицько-Заріцької родової гілки, зокрема дружиною Володимира Дідушицького – Альфонсиною, її

матір'ю – Клементиною Мйончинською [7] та ін., налічувало понад 50 тис. томів і відображало вподобання та зацікавлення власників.

Серед експонованих на виставці примірників із провенієнціями цієї родової бібліотеки привертає увагу та викликає підвищений інтерес сучасних дослідників календар-альманах «Львівський пілігрим». Поява цього двомовного щорічника (виходив німецькою та польською мовами) у 1822 р. стала однією зі знакових подій науково-мистецького життя Галичини початку XIX століття (“*Der Pilger von Lemberg*” = “*Pielgrzym Lwowski*” (вийшли всього два річники на 1822 і на 1823 pp.).

За задумом його творців – професорів Львівського університету Карла Йозефа фон Гюттнера (1793–1822) та Йозефа Маусса (1778–1856) нове видання було навіяне «духом часу» (як зазначено в «Передмові») і мало відрізнятися від уже наявних своєю концепцією й наповненням, оскільки переважна більшість інформації у львівській періодиці була передруком повідомлень здебільшого з варшавських газет, а також із часописів інших міст Європи.

Особливість «Львівського пілігрима» полягала також у тому, що він спричинився до зародження і розвитку етномузичних зацікавлень у Галичині [4]. В обох випусках щорічника з’явилися поважні на той час статті про народні пісні з публікацією українських і польських народних мелодій: засновника і видавця, австрійського вченого Карла Йозефа фон Гюттнера та українського історика, етнографа, бібліофіла Дениса Зубрицького (1777–1862) [6, с. 71–73]. Ці народознавчі дописи привертали увагу освіченої спільноти до власної народної музики, сприяли зацікавленню нею і мали значний вплив на подальший розвиток музичної фольклористики в Галичині та за її межами.

«Львівський пілігрим» виходив чи не в найкращій львівській друкарні того часу, яка належала німцеві за походженням Йозефу Яну Піллеру. Упродовж багатьох років друкарня тримала славу найпотужнішої в Галичині і переходила у спадок від батька до сина.

Привертають увагу своїм тематичним змістом, мовним розмаїттям, широкою географією виходу у світ книги з приватних збірок власників різних професій і сфер діяльності: зокрема, редактора вже згаданого щорічника «Львівський пілігрим» Йозефа Маусса (1778–1856) – німця за походженням, історика, доктора філософії,

професора і ректора Львівського університету (1825–1826 і 1852–1853 рр.); Освальда Бальцера (1858–1933) – відомого польського історика, професора польського права, ректора Львівського університету (1895–1896 рр.), члена 23-х польських і закордонних наукових організацій і товариств, серед яких – дійсного члена Польської Академії мистецтв і наук (1920) і Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1926); Людвіка Бернацького (1882–1939) – історика польської літератури і театру, редактора, довголітнього очільника львівського Оссолінеуму (1917–1939), реформатора бібліотечної справи в Галичині; барона Констати Бруницького (1861–1937) – відомого колекціонера творів мистецтва, колекцію яких зібрав у віллі на вул. Технічній, 2 у Львові. Книжкова збірка К. Бруницького налічувала 5 тис. томів [3, с. 392]; Владислава-Тадеуша Віслоцького – знаного славіста, бібліографа, бібліофіла, довголітнього куратора львівського Оссолінеуму (1920–1939), який залишив по собі добірну бібліотеку в галузі бібліології і слов'янознавства [15, с. 430]; Остапа Ортвіна (1876–1942) – літературознавця, театрознавця, громадського діяча єврейського походження, розстріляного нацистами під час ліквідації гетто у Львові [8, с. 409–410].

На виставці можна було оглянути й книги з власницькими знаками представниць польської культури, зокрема, Марилі Вольської (1873–1930) з дому Млодніцької – однієї з талановитих поетес так званої «Молодої Польщі». Її мати Ванда (уроджена Моне) була нареченою Артура Гроттгера. Вілла Млодніцьких на затишній вулиці неподалік Оссолінеуму, яку мрійлива Марія назвала “*Zaświeściem*” («Засвіттям») – місцем поза метушливим та галасливим світом, упродовж багатьох років була осередком культурно-мистецького життя довоєнного Львова. З часом цей дім завдяки старанням Ванди Моне перетворився на своєрідний музей пам'яток Гроттгера – його картин, ескізів, листування, предметів побуту. Зберігалася у віллі й велика бібліотека Марилі Вольської, яка містила цінні колекції, зокрема перші і прижиттєві видання творів класиків європейської літератури, серед яких – Адама Міцкевича, Ентоні Едварда Одинця та інших авторів з чисельними, часто римованими, рукописними присвятами [8, с. 407–408].

Приваблювали своїм зовнішнім виглядом книги, оправлені в барвисту, здебільшого квітчасту тканину з автографом Еви

Пайгерт (1886–1936) – працівниці книжкової випозичальні «Атенеум» у Львові, праправнучки Ігнація Пайгерта, власника у XIX ст. Сидорівського замку на Тернопільщині, де була зібрана велика і вартісна бібліотека, яка, на жаль, з часом також розпорошилася...

Одним із осередків збереження єврейської національної культури та традицій була бібліотека єврейської віросповідної громади у Львові або Кагальна бібліотека, яка функціонувала від 1900 до 1939 рр. і сприяла «розповсюдженню та поглибленню знань з юдаїки, історії та літератури єврейського народу в Галичині» [5, с. 505]. Перед Другою світовою війною вона налічувала, за деякими даними, близько 40 000 друкованих творів, серед них – майже 8 000 стародруків і 2 000 рукописів [5, с. 507].

У вересні 1939 р., із приходом радянської влади на Західну Україну, на базі книжкового фонду Бібліотеки єврейської віросповідної громади у Львівській філії БАН УРСР був створений Відділ єврейської літератури. Під час німецької окупації він зазнав значного пограбування і вивезення. У 1949 р. після ліквідації цього відділу частину його книжкового фонду перевезли до колишнього костелу єзуїтів; старі книги утилізували, а 19 скринь спакованої літератури передали Бібліотеці АН УРСР ім. Вернадського у Києві [5, с. 515].

З бібліотекою єврейської віросповідної громади у Львові тісно пов'язана діяльність відомого мистецтвознавця та колекціонера Максиміліана Гольдштейна (1885–1942), який перед Першою світовою війною заснував при ній Етнографічний музей. У ньому налічувалося бл. 5000 експонатів з єврейського фольклору, етнографії та нумізматики.

Унікальну приватну колекцію юдаїки Гольдштейна під час німецької окупації вдалося врятувати, передавши її на початку липня 1941 р. у депозит до Музею художнього промислу у Львові. Проте сам колекціонер та його сім'я Голокост не пережили [9].

На виставці експонували франкфуртське видання 1911 р. із нумізматичної бібліотеки Гольдштейна, де власник зібрав бл. 450 нумізматичних творів, аукціонних каталогів, а також рідкісних друків гербів. Цю книжку про колекцію монет і медалей німецького нумізмата Юліуса-Ріхарда Ербштайна (1838–1907) прикрашає художній ескібрис Максиміліана Гольдштейна роботи відомого львівського ілюстратора і графіка Рудольфа Менкіцького (1887–1942).

Цинкографічний відбиток 1910 р., у композиції якого зображені відкрита книга з монетами, семисвічник (менора), зірка Давида, герби, книги, глечик, був одним із перших, виготовлених Менкіцьким, і одним із найзначніших у мистецькому відношенні львівських екслібрисів ХХ ст. Він вважається першим польським нумізматичним екслібрисом.

Свідченням спільної культурної спадщини є іншомовні друки з приватного зібрання вірменського архієпископа Йосифа Теодоровича (1864–1938) – останнього львівського митрополита вірменського обряду. Автор богословських праць і активний діяч у багатьох сферах релігійного та суспільного життя вірменський Ієрарх у Палаці вірменських архієпископів ХVІІІ ст. (м. Львів, вул. Вірменська, 7/8) зібрав велику бібліотеку, яка налічувала 20 тис. томів польською, латинською, німецькою, французькою та іншими мовами з питань теології, філософії, психології, етики, культури, мистецтва, літератури, мовознавства тощо. Надзвичайно цінною була колекція стародруків, зокрема ранніх (інкунабули, палеотипи), а також великий масив рукописів вірменською мовою.

І своїм пишаємось... Вартісним джерелознавчим матеріалом сучасної гуманітаристики залишаються іншомовні друки з українських бібліотечних зібрань і приватних книгозбірень. Представлені експонати у наступному розділі виставки слугують своєрідним штрихом до розкриття, перш за все, найбільшого українського бібліотечно-архівно-музейного осередку Галичини перед Другою світовою війною – Бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка (БНТШ), заснованої у 1894 р. у Львові. Згідно з алфавітним каталогом, майже 43% її багатого і цінного чверть мільйонного книжкового фонду становила іншомовна література. Завдяки налагодженому книгообміну з зарубіжними інституціями, передусім науковими академіями (серед яких – сербською, болгарською, польською, чеською) з кінця 1890-х рр. бібліотека отримувала книги з усього світу не тільки українознавчого спрямування, а й численну спеціальну літературу з різних галузей знань.

Серед експонатів із книжковими знаками БНТШ на виставці репрезентовано мовознавче дослідження Омеляна Огоновського (1833–1894) – філолога, доктора філософії, одного із засновників НТШ (1893) та «Просвіти» (її голова у 1877–1894 рр.) “O ważniejszych

właściwościach języka ruskiego” (Kraków, 1883). Воно було опубліковане у збірнику філологічної секції Польської академії знань, дійсним членом якої був український учений від 1881 р.

Окреме місце в експозиції займають європейські друки з приватних книгозбірень українських діячів науки і культури, активних членів Товариства, які своїми колекціями збагатили численну книжкову спадщину, котра зараз є поглибленим предметом нашого вивчення. Зокрема, на виставці можна оглянути іншомовну наукову і художню літературу з власницькими знаками багатолітнього голови НТШ (1897–1913), відомого історика і професора Михайла Грушевського, який особисто опікувався Бібліотекою і в перші роки її діяльності подарував книгозбірню свого батька Сергія (про що свідчить криптонім «С. Г.» на корінцях цих видань). У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. до зібрань НТШ долучилися дари Олександра Барвінського – одного з перших голів реформованого НТШ у 1893–1897 рр., громадсько-політичного діяча Галичини, педагога, історика; Івана Кривецького – багатолітнього очільника Бібліотеки Товариства (1909–1914, 1922–1937), книгознавця, бібліографа, який, крім загального керівництва Бібліотекою, зробив значний внесок у впорядкування й описування її фондів; Софії Парфанович – лікарки-гінеколога, письменниці, викладачки, однієї з перших лікарів-жінок на західноукраїнських землях та інших представників української інтелігенції.

Основу тогочасної БНТШ становила книгозбірня класика української літератури Івана Франка. За його заповітом, Бібліотека збагатилася майже 6500 друками та понад 500 різними рукописами. У 1951 р. найцінніший Франковий спадок – його великий архів й особисту книгозбірню – за розпорядженням ЦК КП(б)У передано Відділові рукописів Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР і перевезено до Києва [1].

У 2010 та 2015 рр. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України видав два томи із запланованого чотиритомника наукового опису книгозбірні письменника. Як засвідчують самі видавці цього фундаментального видання, частина зафіксованих у ньому книг через їхню відсутність описана за каталогом, укладеним самим письменником (доведеним до 1982 тому) [2, с. 244].

Одне з таких видань на початку 2024 р. виявлено у фонді Відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст. Це – конволют із двох алігатів

італійською мовою 1865 і 1867 рр. з літературознавства періоду античності, на якому зберігся підпис Івана Франка із зазначенням порядкового номера книжки (*Іван Франко № 1643*). Цей примірник уперше експонується на виставці.

Як відомо, незаперечну роль у розвитку національної науки, культури, освіти відіграло духовенство та його книгозбірні. Найбільш знаковою особистістю для Української церкви ХХ ст. став фундатор наукових та освітніх інституцій (Богословської академії, Богословського товариства, Студіону тощо), великий меценат Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944). Завдяки його ініціативам Львів та інші українські міста стали осередками культурного відродження. Експозиція репрезентує іншомовні видання ХІХ – першої половини ХХ ст. із приватної книгозбірні Митрополита Андрея, а також різногалузеві книги з бібліотечних зібрань інституцій та інших історико-культурних формувань, засновником або опікуном яких був Владика Андрей – «Церковного музею», «Бібліотеки Митрополитальної», «Книгозбірні “Студіону”». Художні екслібриси для фондаций Владики спроектував відомий галицький маляр Модест Сосенко (1875–1920), який завдяки фінансовій підтримці галицького Владики навчався у кращих мистецьких закладах Європи: Краківській школі мистецтв (1896–1900), Мюнхенській академії (1901–1902), Національній школі мистецтв у Парижі (1902–1905).

Варто наголосити, що у ретроспективному фонді Відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника зберігається значна частина іноземної літератури, і не лише релігійного змісту, яка походить з монастирських бібліотек, що активно розвивалися на теренах Західної України і були важливими релігійно-церковними, місійними та культурно-просвітніми осередками в різні періоди свого існування. Завдяки цьому до нашого часу дійшли неоціненні пам'ятки писемної та книжкової культури, які походять зі збірок великих за обсягом і значущих бібліотек галицьких василянських монастирів, зокрема Львова, Жовкви, Крехова.

Більшість пам'яток духовної спадщини пов'язана з іменами авторів та переписувачів-ченців. Зокрема, на виставці експонувалась одна з двох опублікованих праць історика, священника-василянина, ігумена Мукачівського монастиря (1784–1789), а також педагога, письменника, митця о. Іоанікія Базиловича (1742–1821),

підґрунтям для написання яких стали матеріали, зібрані та опрацьовані автором під час упорядкування фондів монастирської бібліотеки та єпархіального архіву. Це прижиттєве видання його дослідження “*Imago vitae monasticae*” («Зображення чернечого життя»), яке побачило світ у 1802 р. у м. Кошице (Словаччина) з гравюрою (на металі) на фронтиспісі, є на сьогодні найдавнішою латиномовною книжкою фонду нашого відділу.

І спільним збагачуємось... Особливу наукову і меморіальну цінність як важливе джерело для вивчення широких міжнародних науково-культурних зв'язків, контактів товариських і приватних, мають видання з дарчими написами, представлені в третьому розділі експозиції.

Зокрема, на виставці демонструвався примірник варшавського видання 1867 р. дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії відомого польського бібліографа Кароля Естрайхера (1827–1908) на тему історії друкарства XV ст. (“*Günter Zainer i Świętopełk: rozprawa napisana w celu uzyskania stopnia doktora filozofii*” (Warszawa, 1867). Творець монументальної бібліографії польських друків, виданих у Польщі та за кордоном, подарував свою наукову працю відомому медієвісту і лінгвісту, тоді ще професорові Львівського університету (згодом – ректор Львівського університету) Антонію Малецькому (1821–1913) з таким дарчим написом: (“*Kochanemu Antoniemu Maleckiemu Profesorowi Uniwersytetu we Lwowie ofiaruje Estreicher*”), що ілюструє приязне ставлення дарувальника до адресата, а також висвітлює історію польської бібліографії того періоду.

Шани і поваги до українського педагога, автора й упорядника хрестоматій і статей з питань шкільної освіти Олександра Барвінського (1847–1926) сповнений дарчий напис Антонія Яна Мікульського (1878–1951) – польського історика літератури, педагога, громадсько-просвітницького діяча. На форзаці примірника впорядкованого ним збірника нормативних документів щодо діяльності народних шкіл у Галичині XX ст. (Kraków, 1911) читаємо: “*J. Wielmożnemu Panu Alexandrowi Barwińskiemu c.k. Radcy szkolnemu członkowi Rady Szkolnej Kraj. etc. etc. z wyrazami najgłębszego szacunku od autora. Kraków 12.XI.[1]910*”.

Прикладом професійних взаємин двох європейських діячів першої половини ХХ ст. може слугувати й дружній інскрипт чеського бібліотекаря, педагога і колекціонера Яроміра Малого (1885–1955), адресований колезі-науковцю, польському славісту-бібліографу Владиславу-Тадеушу Віслоцькому (1887–1941?) на згадку про спільну участь у празькому міжнародному бібліотечному з’їзді 1928 р. (*“Veleváženému pánu, panu Wład. T. Wislockému v srdečné vzpomínce na pražský mezinár. sjezd Knihovnický. 1/I.1929. Jaromír Malý”*).

Особливо зворушливими є дарчі написи на книжках, дарованих членам родини. У цьому контексті не можемо оминати увагою інскрипт на примірнику львівського видання 1898 р. про історію відкриттів і винаходів (*“Z historyi odkryć i wynalazków”* (Lwów, 1898), подарований кимось із рідних чи близьких 10-річному Stefcowi Glixellemu «за “дуже добрі успіхи в науці»» (*“Stefcowi Glixellemu za bardzo dobre postępy w nauce. Lwów 2/7[18]98 [підпис невідчитаний]”*). Згодом Стефан Глікселлі (1888–1938) став відомим польським філологом-романістом. А цінність експонованого примірника примножує й автограф ученого.

Ще одна життєва історія проглядається через призму цікавого родинного інскрипту, який від часу потьмянів, проте свідчить про світлу сторінку і важливу подію в житті адресата. Це розлогий запис на прижиттєвому віденському виданні 1834 р. невеличкої збірки поезій польського письменника вірменського походження, римо-католицького священника і ченця ордену єзуїтів Кароля Антоновича (Болоза) (1807–1852) під ліричною назвою *“Listki palmowe”* (Wiedeń, 1834). Власник збірки Ян Янушовський подарував її доньці Марії як пам’ятку про автора, від якого вона свого часу отримала благословення: *“Jan Januszowski córce swojej Maryi, Jadwidge, Annie trojga imion Januszowskiej na pamiątkę autora który zostawszy Jezuitą, w Krakowie ją błogosłowił te dziełko jego – we Lwowie dnia 24. Marca [1]855 darował”*.

Цей зворушливий інскрипт-спогад батька викликав наше зацікавлення особою адресата та подальшою долею цього примірника. Адже у ретроспективному фонді Відділу європейської книги ХІХ–ХХ ст. зберігається низка іншомовних друків (польською, французькою, німецькою мовами) з автографом самої Марії (Анни) Янушовської та провенієнцією родини Третерів (*“Archivum*

Treterianum Leopoli”). Один із таких примірників, особливо цікавий з огляду на художнє оформлення та поліграфічне виконання, експонується на виставці. Це – «Малий словник французької мови...» (“Petit dictionnaire de la langue française, suivant l’orthographe de l’Académie”) (Париж, 1824) Едуарда Окварта (1789–1870) – французького видавця, письменника, відомого художника і гравера XIX ст. Його кишенькове видання (32°) в шкіряній оправі із золотим тисненням, кольоровим візерунковим форзацом та мармуровим обрізом оздоблене двома цікавими фронтиспісами із 16 чоловічими та 16 жіночими портретами видатних французів.

Як вдалося встановити за опрацьованими джерелами [10; 11], Марія Анна Янушовська (1837–1925) свого часу вийшла заміж за Константи Третера (1826–1890), до якого після смерті її батька, Яна Янушовського перейшли у власність маєток у Підлипцях біля Золочева та велика бібліотека. У 1850 р. цю приватну книгозбірню, яка містила багато цінних і рідкісних творів, придбав граф Володимир Дідушицький [12, с. 11–12]. І як тут не згадати добре знаний латинський вислів: “Habent sua fata libelli”?!

Дарчі написи, як відомо, за своїм змістом бувають різні: шанобливі, подячні, прохальні тощо. Зокрема, в експозиції репрезентовано паризьке видання 1841 р. Біблії в перекладі французькою мовою з Хирівського єзуїтського колегіуму, яка містить запис-прохання про молитву.

Важливо, щоб у сучасну епоху комп’ютеризації та цифрового розвитку, коли змінюються культурні парадигми і традиції (слово «традиція» з латинської – передавання чогось із рук до рук), з нами залишалася книжка як посередник між минулим і сьогоденням, що несе на собі звернення її власників, написи читачів тощо. До прикладу, заклик щодо шанобливого ставлення до книги читаємо на власницькому знаку Володимира Дідушицького-молодшого. В основу тексту покладена сьома заповідь Господня : *VII. Nie kradnij, oddaj coś pożyczył*. А багатолітній голова НТШ, відомий український математик д-р Володимир Левицький (1872–1956) на титульних аркушах книг з особистої бібліотеки залишав рукописні меседжі такого змісту: *«Прошу читача поводитися з книгою обережно!»*.

Книги є свідками нашої історії – вони відображають наш розвиток, стверджують нашу ідентичність і увічнюють нашу культуру.

Інскрипти також демонструють традиційну у всі часи роль книги як найціннішого подарунка.

Узагальнену інформацію трьома мовами (польською, українською, англійською) про експонати цієї тематичної виставки в Оссолінеумі та історичні колекції, з яких вони походять (польські, українські, вірменські, єврейські), відображає друкований каталог експозиції, підготований працівниками відділу європейської книги XIX–XX ст. ЛННБ України ім. В. Стефаника (Маргаритою Кривенко, Оксаною Березою, Нелею Пілявською, Вірою Солук, Маркіяном Кульчицьким) та співробітниками Оссолінеуму у Вроцлаві [14]. Видання адресоване широкому колу поціновувачів та дослідників книги.

Міжнародну виставку «Приховане – відкрите: книги з костелу єзуїтів у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника» оглянули 3795 відвідувачів. Це яскраве свідчення того, що питання збереження, вивчення та осмислення спільної історико-культурної спадщини залишаються важливими та актуальними, особливо сьогодні, коли «історія повертається на круги своя» і знову нищиться національне надбання внаслідок російської збройної агресії проти України.

Саме тому сучасні бібліотеки здійснюють оцифровування своїх цінних колекцій з метою їхнього збереження для майбутніх поколінь. Повнотекстова копія експонованих документів буде також розміщена на спеціалізованих цифрових ресурсах установ-організаторів виставки – ЛННБ України ім. В. Стефаника та Національного інституту ім. Оссолінських у Вроцлаві.

1. Акт передачі Львівською бібліотекою АН УРСР каталогів бібліотеки та архіву Івана Франка до Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР у Києві, 18 липня 1951, Львів. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів* : зб. документів і матеріалів / упоряд. Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський ; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2019. Т. 2 (1946 – березень 1953). С. 279. (Джерелознавча серія).

2. Бібліотека Івана Франка : науковий опис : у 4 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Укр. вільний ун-т ; над томом працювали: Н. Баштова та ін. Київ, 2015. Т. 2. 720 с.

3. Відомості про рух бібліотечних збірок Львівської філії Бібліотеки АН УРСР у 1939–1946 рр. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів* : зб. документів і матеріалів / упоряд.: Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський ; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний відділ історичних колекцій. Львів, 2010. Т. 1 (1939–1945). С. 392–395. (Джерелознавча серія).

4. Довгалюк І. Календар-альманах «Львівський пілігрим» і початки зацікавлення українським музичним фольклором у Галичині. *Проблеми етномузикології*. 2020. Вип. 15. С. 29–41. URL: <http://ethnomusicology.com.ua/article/view/219348>; DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2020.15.219348>

5. Кусий Л. Відділ єврейської літератури (1940–1949) Львівської філії Бібліотеки Академії наук УРСР. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* : зб. наук. праць. Львів, 2012. Вип. 4 (20). С. 503–518.

6. Нахлік Є. Франкова характеристика Дениса Зубрицького як галицького фольклориста, історика та москвофіла. *З історії західноукраїнських земель* / [наук. ред. і упоряд. І. Орлевич] ; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. Львів, 2021. Вип. 17 : На пошану Феодосія Стебля. С. 68–89. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=561>; DOI: <https://doi.org/10.33402/zuz.2021-17-68-89>

7. Опис бібліотеки Клементини Мйончинської і список книг Барбари Дідушицької, подарованих Поторицькій бібліотеці, 1914 і б. д. Львів // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 45 (Дідушицькі). Оп. 3. Спр. 1878. 20 арк.

8. Спогади керівника відділу опрацювання Львівської філії Бібліотеки АН УРСР Яніни Келлес-Крауз про роботу відділу концентрації у 1939–1944 рр. Липень 1973, [Вроцлав]. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів* : зб. документів і матеріалів / упоряд.: Г. Сварник (керівник), Р. Дзюбан, М. Кривенко, Л. Кусий, В. Муравський ; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний відділ історичних колекцій. Львів, 2010. Т. 1 (1939–1945). С. 404–412. (Джерелознавча серія).

9. Чеботарьова А. Максиміліан Гольдштейн: врятована колекція. *Інтерактивний Львів*. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/themes/reherit/goldstein/>

10. Minakowska M. J. Osoby o nazwisku “Treter” w Genealogii Potomków Sejmu Wielkiego. Генеалогія нащадків Великого Союму. URL: <https://www.sejm-wielki.pl/n/Treter>

11. О Podlipsis koło Złoczowa przed premierą reportażu o znalezisku z Pyrzan / oprac. B. Mykietów. *Archiwum Kresowe*. 2023. 2 kwiet. URL: <https://archiwumkresowe.pl/o-podlipsis-koło-złoczowa-przed-premierą-reportażu-o-znalezisku-z-pyrzan/>

12. Sidorowicz-Mulak D. Charakterystyka Biblioteki Poturzyckiej, jej historia, zbiory i działalność we Lwowie. S. 1–24. URL: <https://dzieduszycy.pl/wp-content/uploads/2022/09/D-Sidorowicz.pdf>

13. Sidorowicz-Mulak D. Józef Maksymilian Ossoliński (1754? – 1826) – jego dzieła i zbiory. *Leopoldiana Wratislaviensia*. 2024. R. 2. S. 9–39. URL: https://www.researchgate.net/publication/389085692_Jozef_Maksymilian_Ossolinski_1754-1826_-_jego_dziela_i_zbiory

14. Ukryte – odkryte : Książki z kościoła jezuitów w lwowskiej Bibliotece im. Wasyla Stefanyka : Katalog wystawy w Narodowej Bibliotece Ossolineum 11 lipca – 31 sierpnia 2025 roku / oprac.: M. Kryvenko i D. Sidorowicz-Mulak = Приховане – відкрите : Книги з костелу єзуїтів у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника : Каталог вистави у Національній бібліотеці Оссолінеум 11 липня – 31 серпня 2025 року / підгот.: М. Кривенко, Д. Сідорович-Мулак. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2025. 123 с. : іл.

15. Wierczyński S. Władysław Tadeusz Wisłocki. *Pamiętnik Literacki* : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. Wrocław, 1946. R. 36, N 3/4. S. 425–430. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/pamietnik-literacki-czasopismo-kwartalne-poswiecone-historii-i-krytyce-literatury-polskiej/1946-tom-36-numer-3-4/pamietnik_literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1946-t36-n3_4-s425-430.pdf

References

1. Svarnyk, H. (2010, et. al. comp.). Akt peredachi Lvivskoiu bibliotekoiu AN URSSR katalohiv biblioteki ta arkhivu Ivana Franka do Instytutu ukraïnskoi literatury im. T. H. Shevchenka AN URSSR u Kyievi, 18 lypnia 1951, Lviv. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv* : zb. dokumentiv i materialiv. Lviv, 2 (1946 – berezen 1953), p. 279. (Dzhereloznavcha seriia). [in Ukr.].

2. Bashtova, N. (2015, et. al. comp.). Biblioteka Ivana Franka : naukovyi opys : u 4 t. Kyiv, 2, 720 p. [in Ukr.].

3. Svarnyk, H. (2010, et. al. comp.). Vidomosti pro rukh biblioteknykh zbirk Lvivskoi filii Biblioteki AN URSSR u 1939–1946 rr. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtraty fondiv* : zb. dokumentiv i materialiv. Lviv, 1 (1939–1945), pp. 392–395. (Dzhereloznavcha seriia). [in Ukr.].

4. Dovhaliuk, I. (2020). Kalendar-almanakh “Lvivskiy pilihrym” i pochatky zatsikavlennia ukraïnskym muzychnym folklorom u Halychyni. *Problemy etnomuzykolohii*, 15, pp. 29–41. Retrieved from: <http://ethnomusicology.com.ua/article/view/219348>; DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2020.15.219348> [in Ukr.].

5. Kusyi, L. (2012). Viddil yevreiskoi literatury (1940–1949) Lvivskoi filii Biblioteky Akademii nauk URSR. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka* : zb. nauk. prats. Lviv, 4 (20), pp. 503–518. [in Ukr.].

6. Nakhlik, Ye. (2021), Orlevych, I. (ed., comp.). Frankova kharakterystyka Denysa Zubrytskoho yak halytskoho folklorysta, istoryka ta moskovfila. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*. Lviv, 17 : Na poshanu Feodosiia Stebliia, pp. 68–89. Retrieved from: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=561>; DOI: <https://doi.org/10.33402/zuz.2021-17-68-89> [in Ukr.].

7. Opys biblioteky Klementyny Mionchynskoi i spysok knyh Barbary Didushytskoi, podarovanykh Potorytskii bibliotetsi, 1914 i b. d. Lviv // LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 45 (Didushytski). Inventory 3. File 1878. 20 fol. [in Pol.].

8. Svarnyk, H. (2010, et. al. comp.). Spohady kerivnyka viddilu opratsiuvannia Lvivskoi filii Biblioteky AN URSR Yaniny Kelles-Krauz pro robotu viddilu kontsentratsii u 1939–1944 rr. Lypen 1973, [Vrotslav]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: peremishchennia i vtryaty fondy* : zb. dokumentiv i materialiv. Lviv, 1 (1939–1945), pp. 404–412. (Dzhereloznavcha seriia). [in Pol.].

9. Chebotariova, A. Maksymilian Holdshtein: vriatovana kolektsiia. *Interaktyvnyi Lviv*. Retrieved from: <https://lia.lvivcenter.org/uk/themes/reherit/goldstein/> [in Ukr.].

10. Minakowska, M. J. Osoby o nazwisku “Treter” w Genealogii Potomków Sejmu Wielkiego. Henealohiia nashchadkiv Velykoho Soimu. Retrieved from: <https://www.sejm-wielki.pl/n/Treter> [in Pol.].

11. Mykietów, B. (2023). O Podlipcach koło Złoczowa przed premierą reportażu o znalezisku z Pyrzan. *Archiwum Kresowe*. 2 kwiet. Retrieved from: <https://archiwumkresowe.pl/o-podlipcach-kolo-zloczowa-przed-premiera-reportazu-o-znalezisku-z-pyrzan/> [in Pol.].

12. Sidorowicz-Mulak, D. Charakterystyka Biblioteki Poturzyckiej, jej historia, zbiory i działalność we Lwowie, pp. 1–24. Retrieved from: <https://dziedzuszycy.pl/wp-content/uploads/2022/09/D-Sidorowicz.pdf> [in Pol.].

13. Sidorowicz-Mulak, D. (2024). Józef Maksymilian Ossoliński (1754? – 1826) – jego dzieła i zbiory. *Leopoldiana Wratislaviensia*, 2, pp. 9–39. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/389085692_Jozef_Maksymilian_Ossolinski_1754-1826_-_jego_dziela_i_zbiory [in Pol.].

14. Kryvenko, M. Sidorowicz-Mulak, D. (2025, comp.). Ukryte – odkryte : Książki z kościoła jezuitów w lwowskiej Bibliotece im. Wasyła Stefanyka : Katalog wystawy w Narodowej Bibliotece Ossolineum 11 lipca – 31 sierpnia 2025 roku =Prykhovane – vidkryte : Knyhy z kostelu yezuitiv u Lvivskii natsionalnii naukovii bibliotetsi Ukrainy imeni V. Stefanyka : Katalog vystavy

u Natsionalnii bibliotetsi Ossolineum 11 lypnia – 31 serpnia 2025 roku. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 123 p. : il. [in Pol., Ukr., Eng.].

15. Wierczyński, S. (1946). Władysław Tadeusz Wisłocki. *Pamiętnik Literacki* : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. Wrocław, 36, 3/4, pp. 425–430. Retrieved from: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/pamietnik-literacki-czasopismo-kwartalne-poswiecone-historii-i-krytyce-literatury-polskiej/1946-tom-36-numer-3-4/pamietnik_literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1946-t36-n3_4-s425-430.pdf [in Pol.].

Marharyta Kryvenko, Candidate of Historical Science, Head of the Department of European Books of the XIX–XX Centuries, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Common Historical and Cultural Heritage: Preservation, Study, Understanding

The article highlights the concept and content of the international exhibition “Hidden – Open: Books from the Jesuit Church in the V. Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv”, which was first organized at the Ossolinski National Institute in Wrocław from July 11 to August 31, 2025 as part of cooperation between the Ossolineum and the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. Its goal is to draw attention to the issues of preservation, study and popularization of the common historical and cultural heritage. The exhibition presents publications that, due to historical events, were stored in the Jesuit Church until the end of 2011 (at 11 Teatralna Street in Lviv, now the Garrison Church of the Holy Apostles Peter and Paul). For many years, this building functioned as a library book depository, and the publications remained inaccessible to the general public and researchers.

These books mainly come from the library collections of scientific and cultural institutions, educational institutions and monasteries, as well as from private book collections of famous families and individuals (Ukrainians, Poles, Jews, Germans, Armenians), who before World War II lived compactly on these lands and created a common multicultural space. As a result of the policies of totalitarian regimes in the 1930s and 1940s, they were liquidated, displaced, and dispersed; they lost their integrity, uniqueness, and originality. However, they still have significant scientific, historical, cultural, and material value, arouse special interest among readers, and remain the object of interdisciplinary and multifaceted research. Today, these publications form the basis of

the fund of the Department of European Books of the XIXth–XXth centuries of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, which was created in January 2020 for the purpose of proper storage, systematic processing, and introduction into scientific and public circulation.

*The exhibition features 50 representative publications that are interesting in terms of authors, subject matter, artistic design, and printing, as well as valuable in terms of their origin and book marks. The exhibits are conventionally grouped into three thematic sections, the names of which echo Shevchenko's instructions: **And we honor someone else's... And we are proud of our own... And we are enriched by what is common...***

These are foreign-language publications of the XIXth and early XXth centuries from historical collections: the largest Ukrainian library of the Shevchenko Scientific Society, the Polish library of the Lviv Ossolineum; book collections formed by the societies "Prosvita", "Studion", the Jewish religious community in Lviv; libraries of famous Polish families (Didushytski, Baworowski, Lubomirski, Moraczewski, Pawlikowski, Chshanowski, Treter) and the collection of the Armenian Archbishop Joseph Teodorovich.

Visitors are particularly attracted to books from private collections of owners of various professions and fields of activity, distinguished by their thematic content, linguistic diversity, and wide geography of publication. Among them are publications from the book collections of: M. Hrushevskiy – Ukrainian historian, public and political figure, long-time head of the National School of Literature in Lviv; I. Franko – a classic of Ukrainian literature, scientist; O. Barvinskyy – public and political figure of Galicia, teacher, historian; V. Levytskyi – mathematician, founder of Ukrainian physical and mathematical terminology; I. Krevetskyi – book scholar, librarian, bibliographer, long-time head of the National School of Literature Library; S. Parfanovych – Ukrainian gynecologist, writer, one of the first female doctors in Western Ukrainian lands; Metropolitan Andrey Sheptytskyi – a famous religious figure and philanthropist.

The focus of the exhibition space is on antique books with provenances: Professor O. Balzer – Polish historian, rector of Lviv University (1895–1896); L. Bernatskyi – long-time director of the Lviv Ossolineum (1918–1939); Baron K. Brunitzky – a famous collector of works of art; M. Wolska – a poetess of the Young Poland period; V.-T. Wisłocki – a Slavist, bibliographer, bibliophile; O. Ortwin – a Polish literary and theater critic, public figure of Jewish origin; M. Goldstein – a famous Jewish art critic and collector; J. Mauss – a German by origin, a historian who belonged to the group of the most popular representatives of Lviv's professorial world.

Of particular interest are the exhibited prints with inscriptions, which testify not only to the close international scientific and cultural ties of that era, but also to the traditional role of the book as the most valuable gift.

The printed catalog of the exhibition, prepared by the employees of the Department of European Books of the XIXth–XXth centuries of the Lviv Academic Library and the employees of the Ossolineum in Wrocław, provides general information in three languages (Polish, Ukrainian, English) about the exhibits of the exhibition in the Ossolineum and the historical collections from which they come.

The international exhibition “Hidden – Open: Books from the Jesuit Church in the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv” was viewed by 3,795 visitors. This is clear evidence that the issues of preserving, studying and understanding the common historical and cultural heritage remain important and relevant, especially today, when “history is returning to its roots” and national heritage is being destroyed again as a result of Russian armed aggression against Ukraine. That is why modern libraries are digitising their valuable collections in order to preserve them for future generations. A full-text copy of the exhibited documents will also be placed on specialized digital resources of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv and the Ossolinski National Institute in Wrocław.

Keywords: *cultural heritage, historical collections, retrospective fund, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, exhibition activities, book exposition.*